

Цивілізація статусу. Квиток на планету Транай

Роберт Шеклі

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Олександр Красюк

© Видавництво «Лобстер». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

РОЗДІЛ 1

Й ого опритомнення було повільним і болісним процесом. Мандрівкою тим шляхом, який він був подолав із передвічного часу. Він марив. Він зринав крізь каламутні товщі сну від уявних начал усіх речей. З первинного мулу він витягнув якусь псевдоподію, і тією псевдоподією був він сам. Він став амебою, в якій ховалася його сутність; потім якоюсь рибою, наділеною властивостями його індивідуальності; потім мавпою — не подібною до жодної іншої мавпи. І зрештою він став людиною.

Якою саме людиною? Він розпливчасто побачив себе, безликого, з термострілом, міцно стиснутим у руці, й чийсь трупом біля ніг. Отакого кшталту людиною.

Він прокинувся, протер очі й чекав, чи не згадає про себе ще щось.

Жодних інших спогадів. Навіть ім'я не зринало в пам'яті.

Він рвучко сів, силуючи пам'ять повернутися. Коли та не послухалася, роззирнувся, шукаючи поряд якоїсь підказки щодо своєї особистості.

Він сидів на ліжку в якійсь похмурій кімнатині. З одного боку були зачинені двері. З іншого крізь завіску в ніші він розгледів крихітний туалет. Світло потрапляло в кімнату з якогось прихованого джерела, можливо, із самої стелі. У кімнаті стояло це ліжко, єдиний стілець і більше не було нічого.

Він підпер підборіддя рукою й заплющив очі. Намагаючись упорядкувати все, що знав, та висновки із цих знань. Він знав, що він людина, представник виду *Homo sapiens*, мешканець планети Земля. Він володів мовою, що, як він знав, є англійською. (Чи означало це, що існують інші мови?) Він знав назви звичайних речей: кімната, світло, стілець. На додачу він мав обмежену кількість загальних знань. Він знав, що є багато важливих речей,

яких він не знає, хоча колись знав.

Напевне, зі мною щось трапилося.

Те «щось» могло бути й гіршим. Якби все зайшло трохи далі, він міг би залишитися безтямною істотою без мови, без усвідомлення того, що він людина чоловічої статі, уродженець Землі. Бодай ця дешиця в ньому збереглася.

Але спробувавши помислити далі тих базових фактів, які наразі мав, він зупинився перед темною, сповненою жаху територією. Ходу нема. Дослідження власного розуму було таким само небезпечним, як подорож до... чого? Він не міг дібрати якогось відповідного варіанта, хоча підозрював, що їх існує чимало.

Мабуть, я був хворий.

Це єдине резонне пояснення. Він — людина із втраченою пам'яттю. Колись він мав володіти безцінним багатством спогадів, про які тепер може лише здогадуватися, спираючись на ті обмежені знання, які має у своєму розпорядженні. Колись у його пам'яті, мабуть, були птахи, дерева, друзі, родичі, власне становище в суспільстві, можливо, дружина. Тепер він міг про все це лише загадуватися. Колись він міг сказати: «Це схоже на оте» або «Це нагадує мені...». Тепер ніщо йому нічого не нагадувало і всі речі були схожі лише на самих себе. Він утратив здатність зіставляти й порівнювати. Він більше не міг аналізувати сьогодення з позиції пережитого минулого.

Це, либонь, якась лікарня.

Авжеж. Його тут доглядають. Чуйні лікарі працюють над тим, щоб відновити його пам'ять, повернути на місце його особистість, відживити понятійний апарат, розповісти йому, хто він і що він. Як же це гарно з їхнього боку! Він відчув, як на очі йому навернулися сльози вдячності.

Він підвівся й повільно пройшовся своєю маленькою палатою. Підійшовши до дверей, виявив, що вони замкнені. Ці замкнені двері

на якусь мить викликали в нього паніку, яку він рішуче приборкав. Можливо, він був агресивним?

Ну, більше він не буде агресивним. Вони зрозуміють. Вони нададуть йому всі можливі права пацієнта. Він поговорить про це зі своїм лікарем.

Він чекав. Минуло доволі багато часу, аж ось за його дверима почулися кроки, що наближалися коридором. Він сів на край ліжка і прислухався, намагаючись стримати хвилювання.

Кроки зупинилися біля дверей. Зсувні двері прочинилися, і до кімнати зазирнуло чиясь обличчя.

— Як почуваетесь? — пролунало запитання.

Він підійшов до одвірка й побачив, що до нього звертається якийсь чоловік у коричневій формі. На поясі мав дещо, в чому легко можна було впізнати зброю. Цей чоловік із невиразним, непроникним обличчям, поза сумнівом, був охоронцем.

— Ви не могли б мені підказати, як мене звати? — запитав він охоронця.

— Називайте себе 402-й, — відповів охоронець. — Це номер вашої камери.

Йому це не сподобалося. Але 402-й уже краще, ніж нічого. Він знову звернувся до охоронця:

— Я вже давно хворий? Я одужую?

— Так, — відповів той непереконливим тоном. — Головне — залишайтеся спокійним. Дотримуйтеся правил. Це найкраща поведінка.

— Звісно, — погодився 402-й. — Але чому я нічого не пам'ятаю?

— Ну, так і мусить бути, — відказав охоронець. І подався геть. 402-й гукнув йому:

— Зачекайте! Ви не можете мене отак просто залишити, ви маєте мені щось сказати. Що зі мною сталося? Чому я в цій лікарні?

— У лікарні? — перепитав охоронець. Він повернувся до 402-го й вишкірився: — З якого дива ви вирішили, що тут лікарня?

— Мені так здалося, — сказав 402-й.

— Вам здалося хибно. Це в'язниця.

402-й згадав свій сон про вбиту людину. Сон чи спогад? У відчаї він гукнув охоронцеві:

— У чому моя провина? Що я зробив?

— Скоро дізнаєтеся, — відповів охоронець.

— Коли?

— Невдовзі, щойно сядемо, — сказав охоронець. — А тепер готуйтеся до асамблеї.

Охоронець пішов. 402-й сів на ліжко й спробував поміркувати. Дещо таки вдалося дізнатися. Він у в'язниці, і в'язниця має сісти. Що це означає? Чому в'язниця має сісти? І що таке асамблея?

* * *

402-й мав лише туманне уявлення про те, що відбувалося далі. Минули незліченні години. Він так і сидів на своєму ліжку, намагаючись зібрати до купи факти про себе. Йому здалося, ніби він чує якісь дзвони. А потім посунулися, відчиняючись, двері камери.

Чому? Що це означає?

402-й підійшов до дверей і визирнув у коридор. Він був дуже схвилюваний, але не хотів залишати безпечний простір своєї камери. Він чекав, і зрештою підійшов той самий охоронець.

— Ну ж бо, все гаразд, — мовив він. — Ніхто вас не скривдить. Ідіть прямо коридором.

Охоронець делікатно його підштовхнув, і 402-й рушив коридором. Він бачив, як відчиняються двері інших камер, як люди звідти виходять у коридор. Спочатку це був вутлий потік, але що далі він рухався, то більше людей юрмилося в коридорі. Більшість мали спантеличений вигляд, ніхто між собою не розмовляв. Від охоронців чути було лише:

— Ну ж бо, ворухіться, рухайтесь, мерщій уперед!

Їх спрямували до якоїсь великої круглої аудиторії. Озираючись, 402-й побачив, що навколо зали тягнеться балкон, на якому через кожні кілька метрів стоять озброєні охоронці. Їхня присутність здавалася зайвою — ці залякані й збентежені люди не годні були влаштувати бунт. Проте він подумав, що похмурі вартові тут мають символічне значення. Варта нагадує людям, які лише щойно прийшли до тьми, про найважливіший факт їхнього життя: вони в'язні.

За кілька хвилин на балконі з'явився якийсь чоловік у темній формі. Для привернення уваги він підняв руку, хоча в'язні й без того вже пильно дивилися на нього. Потім, хоча при ньому не було жодних засобів підсилення звуку, в аудиторії лунко загримів його голос.

— Це обов'язковий інструктаж, — промовив він. — Слухайте уважно і намагайтеся згадати те, що я вам скажу. Від цього залежатиме ваше виживання.

В'язні дивилися на нього. Промовець вів далі:

— Усі ви впродовж останньої години прокинулися у своїх камерах. Ви виявили, що не можете згадати свої колишні життя, навіть власні імена. Усе, що ви маєте, — мізерний запас загальних знань, достатній для того, щоб залишатися в контакті з реальністю.

Я не додаю до ваших знань нічого нового. Усі ви на Землі були жорстокими, аморальними злочинцями. Людськими найгіршого ґатунку, людьми, які втратили будь-яке право на опіку з боку держави. У менш культурну епоху вас би стратили. У наш час вас депортували.

Доповідач простер руки, щоб угамувати гомін, який перебіг аудиторією, і продовжив:

— Ви всі злочинці. І всі маєте одну спільну рису: нездатність дотримуватися основних обов'язкових правил людського

співіснування. Ці правила необхідні для функціонування цивілізації. Не дотримуючись їх, ви вчинили злочини проти всього людства. Тому людство відкинуло вас. Ви — завада у механізмі цивілізації, тож вас вислали у світ, де панує ваша порода. Там ви можете встановлювати власні правила і помирати згідно з ними. Ось та свобода, якої ви так прагнули, — необмежена і саморуйнівна свобода зляканої пухлини.

Доповідач витер собі лоба й окинув в'язнів суворим поглядом.

— Але припустімо, — продовжив він, — що для декого з вас реабілітація можлива. Омега — планета, на яку ми прямуємо, — це ваша планета, місце, де правлять саме засуджені засланці. Це світ, де ви можете почати все спочатку, без упереджень суспільства щодо вас, із чистим минулим! Ваше попереднє життя забуте. Не намагайтеся його згадати. Такі спогади лише знову пробудять ваші злочинні нахили. Вважайте себе новонародженими з моменту пробудження у своїх камерах.

Неспішні, виважені слова мовця мали якусь ніби гіпнотичну силу. 402-й слухав, утупившись своїми трохи розфокусованими очима в його бліде чоло.

— Отакий цей новий світ, — вів той далі. — Ви переродилися, але з необхідним усвідомленням гріха. Без нього ви не зможете боротися з притаманним вашій особистості злом. Пам'ятайте про це. Пам'ятайте, що втекти і повернутися назад неможливо. Оснащені новітньою променевою термозброєю сторожові кораблі патрулюють небо Омеги вдень і вночі. Ці кораблі призначені для знищення всього, що підніметься на висоту понад п'ятсот футів над поверхнею планети, — це нездоланий бар'єр, якого жоден в'язень ніколи не зможе подолати. Змиріться із цими фактами. На них ґрунтуються правила, які мають керувати вашими життями. Поміркуйте над тим, що я сказав. А тепер приготуйтеся до висадки.

Промовець залишив балкон. Деякий час в'язні просто дивилися на те місце, де він стояв. Потім, спершу невпевнене, почулося буркотіння, якісь балачки. Через деякий час вони вщухли. Не було про що говорити. В'язні, не маючи спогадів про минуле, не мали нічого, на чому можна було б будувати здогади про майбутнє. Неможливо було обмінюватися чимось особистим, бо ці особистості були новоствореними і ще невизначеними.

Вони сиділи в тиші, безмовні люди, які занадто довго перебували в одиночних камерах. Охоронці на балконі стояли як статуї, відсторонені й безликі. А потім підлогою аудиторії перебіг ледь відчутний дроз.

Той дроз повторився, а потім перетворився на досить сильну вібрацію. 402-й відчув себе важчим, ніби невидимий тягар почав тиснути йому на голову й плечі.

Голос із гучномовця оголосив:

— Увага! Корабель сідає на Омезі. Незабаром ми висаджуємося.

* * *

Вібрація вщухла і підлога під ними злегка хитнулася. В'язнів, так само мовчазних і приголомшених, вишикувавши в довгу колону, повели з аудиторії. Конвойовані охоронцями з обох боків, вони пішли нескінченним коридором. З нього 402-й почав уявляти собі розміри цього корабля.

Далеко попереду він угледів пляму сонячного світла, яскраво-осаяну на тлі тьмяного освітлення коридору. Коли його частина довгої шеренги досягла того місця, 402-й побачив, що сонячне світло вливається крізь відчинений люк, через який виводять в'язнів.

402-й і собі пройшов через той люк, спустився довгими сходами й опинився на твердому ґрунті. Він стояв на просторій, залитій сонцем площі. Охоронці шикували висаджених в'язнів у колону по двоє. 402-й побачив, як з усіх боків на це гавляться юрми глядачів.

Прогримів гучномовець:

— Озивайтесь, коли оголошують ваш номер. Вам буде розкрито вашу особистість. Негайно озивайтесь, коли оголошують ваш номер.

402-й відчував слабкість і сильну втому. Навіть власна особистість не цікавила його зараз. Єдине, чого він хотів, — лягти, заснути, отримати можливість обдумати цю ситуацію. Він роззирався, побіжно зауважуючи величезний зореліт позаду себе, варту, глядачів. Над головою на тлі блакитного неба побачив якісь рухомі чорні цятки. Спочатку подумав: «Птахи». Потім, придивившись, зрозумів, що то ті самі сторожові кораблі. Наразі йому до них було байдуже.

— Номер 1! Гучно!

— Тут, — відгукнувся голос.

— Номер 1, ваше ім'я — Вейн Саутголдер. Вік — 34 роки, група крові — A-L2, індекс — AR-431-C. Винний у зраді.

Щойно атестація закінчилася, довколишній натовп вибухнув захватом. Вони аплодували зрадницьким учинкам цього кримінальника, вітаючи його на Омезі.

Імена зачитували з довгого списку, і 402-й, слухаючи про чужі злочини: вбивства, шахрайства, збочення та мутантизм, — розморений сонячним світлом, куняв навстоячки. Нарешті виголосили його номер.

— Номер 402.

— Є.

— Номер 402, ваше ім'я — Вілл Баррент. Вік — 27 років, група крові — O-L3, індекс — JX-221-R. Винен в убивстві.

Натовп вітав його вигуками й оплесками, але 402-й заледве їх чув. Він намагався звикнути до думки, що в нього є ім'я. Справжнє ім'я замість номера. Вілл Баррент. Він сподівався, що не забуде його. Він подумки повторював це ім'я знову і знову й ледь не

пропустив останнє оголошення з корабельного гучномовця:

— Отже, нові люди щойно випущені на Омегу. Вам буде надано тимчасове житло на площі А-2. Будьте обережними й розважливими у своїх словах та діях. Дивіться, слухайте і вчіться. Закон вимагає, щоб я повідомив вам, що середня тривалість життя на Омезі становить приблизно три земні роки.

Баррент не одразу збагнув значення цих слів. Він усе ще подумки пристосовувався до нового відчуття, що в нього є ім'я. Він не замислювався про можливі наслідки того, що він — убивця на планеті злочинців.

• • •

Далі — у повній книжці «Цивілізація статусу. Квиток на планету Транай».
nashaknyga.com.ua